

PREDGOVOR

Enciklopedijski priručnik *Hrvatski franjevački biografski leksikon* izlazi pred javnost u doba obilježavanja 800. obljetnice franjevačkoga pokreta zajedničkim nastojanjem Vijeća franjevačkih zajednica u Hrvatskoj i Bosni i Hercegovini te Leksikografskoga zavoda Miroslav Krleža. U iznimnom opsegu od 2000 biografija hrvatskih franjevaca i franjevki – onih koji su hrvatskoga podrijetla a živjeli su i djelovali diljem svijeta, kao i stranaca koji su živjeli i djelovali na tlu Hrvatske i Bosne i Hercegovine – Leksikon obrađuje život velike i samoodređene, univerzalne zajednice u čijoj je povijesti i suvremenome stanju sadržan vrijednosni katalog civilizacije kakvu poznamo kao razvojni okvir hrvatske kulture i društva. Premda ne prvi, nego tek jedan od velikih zavjetnih redova koji djeluju među Hrvatima te makar je radno načelo Male braće u skromnosti i anonimnosti pojedinačnih prinosa, upravo su franjevačke *redodržave* svojom otvorenošću u razumijevanju crkvenoga i društvenoga, kao i općega i narodnoga, u jeziku i kronikama te u tradiciji samoj skrbile o kontinuitetu koji je u hrvatskim zemljama posebno trpio od unutrašnjih i vanjskih pritisaka.

Zamisao o *Hrvatskom franjevačkom biografskom leksikonu* potječe iz posljednjega desetljeća prošloga stoljeća, kada je poslove na njegovoj organizaciji i prikupljanju potrebne građe, strukturiranju izvora i osmišljavanju abecedarija započeo Franjo Emanuel Hoško. Kada su suradnici iz franjevačkih redova i družbi franjevki počeli sastavljati prinose abecedariju i raditi na biografijama, projekt je najveći dio vremena vodio Vicko Kapitanović. Pri uredničkoj obradi prikupljene biografske građe Hošku i Kapitanoviću potom su pomagali i stručnjaci, povjesničari iz uredništva koje je Leksikon definiralo. Širenjem uredništva, kao i kruga suradnika na stručnjake izvan vlastite zajednice, franjevci su se držali stanja predmeta, stručnih specijalnosti potrebnih u njegovoj obradi, ali i opće usmjerenosti historiografskog opisa na njihovu participaciju kakva je sadržana u povijesnim sintezama i leksikografskim preglednicima. Franjo Emanuel Hoško od početka je (od 1979) urednik struke u *Hrvatskom biografskom leksikonu*, a u *Hrvatskoj enciklopediji* (I–XI, 1999–2009) biografije su mnogih franjevaca, dakako i utemeljitelja reda Franje Asiškoga. Štoviše, i Miroslav Krleža, po kojem se zove Leksikografski zavod, predvidio je, baveći se u svojim bilješkama kriterijima za uvrštavanje i atribuiranje franjevaca u općim leksikografskim priručnicima, kako će jednom zbog cjeline svoga djelovanja, ali i održanja, franjevci upravo u Leksikografskom zavodu steći pravo na posebne publikacije. Pristupanje Leksikografskoga zavoda Miroslav Krleža ovom leksikografskomu projektu Vijeća franjevačkih provincija Hrvatske i Bosne i Hercegovine nema tek kulturno uporište, ne odnosi se samo na franjevačku kulturu kao trajan predmet njegova rada i reprezentativnu zastupljenost pripadnika franjevaca i drugih redova u njegovu suradničkom sastavu tijekom svih šezdeset godina rada ustanove. Leksikografska obrada pridonijela je preciznosti i sustavnosti, specifičnom leksikografskom stilu, postupku koji pogotovo u biografskoj obradi omogućuje da spoznaje znanstvenih istraživanja i pouzdana faktografija ocjenu osobite vlastitosti predstavljenih osoba diskurzivno predoče u različitim dimenzijama, u ovom slučaju naslovnima, proizašlim iz zajednice Franjevačkog reda i hrvatske kulturne zajednice.

Prvi franjevci došli su u hrvatske krajeve još za života utemeljitelja Reda, a već 1232. spominje se i prva provincija na hrvatskoj obali Jadrana. Papa Inocent III. odobrio je naime 1209. sv. Franji Asiškome (1181. ili 1182–1226) njegov stil kršćanskoga života po evanđelju kojim je u Crkvi i u društvu opečatio svoje doba i buduća stoljeća. Franjevački pokret na početku se ustrojio u tri reda: franjevce ili manju braću, klarise i trećoredce, članove Franjevačkoga svjetovnog reda. Svi žive osobitim franjevačkim stilom kršćanskoga života, koji je idejno jedinstven unatoč povijesno uvjetovanoj mnogolikosti. Prvi red, za muške članove, tijekom stoljećâ se razgranao i danas obuhvaća franjevce konventualce, franjevce kapucine i franjevce bez daljnjih oznaka u imenu, nekoć nazivane franjevcima opservantima; prve i druge u nas danas okuplja po jedna pokrajinska zajednica ili provincija, a treće pet provincija. Ni u drugom redu ne postoji u nas danas puno strukturno jedinstvo. U krilu Trećega reda nastale su također samostanski organizirane muške i ženske zajednice. Na hrvatskom prostoru valja istaknuti franjevce samostanske trećoredce, vjekovne njegovatelje hrvatske glagoljice i narodnoga jezika u bogoslužju i crkvenoj književnosti; u nas su okupljeni u jednu provinciju. Broj ženskih redovničkih družbi s obilježjem duhovnosti Trećega reda daleko je veći.

Tako su školske sestre franjevke razdijeljene u tri provincije, dok su ostale franjevačke ženske družbe okupljene u po jednu pokrajinsku zajednicu.

Franjevački redovi i redovničke družbe franjevki povijesno su i suvremeno ostvarenje franjevačkoga pokreta u Hrvatskoj i Bosni i Hercegovini, ali i kolijevka u kojoj su stasali mnogi graditelji hrvatskoga društva, napose prosvjete i kulture u svim njezinim granama, kao i ostvaritelji poslanja Crkve u hrvatskom narodu i među drugima koji s njime žive. Leksikon je zamišljen tako da predstavi hrvatske franjevice i franjevke od početka postojanja pojedinih zajednica do umrlih u naše doba, ako su se dakle istaknuli svojim djelovanjem pa su posebno važni za dotične zajednice, za crkveni i za narodni život. Franjevačke su zajednice kroz povijest u Hrvatskoj i Bosni i Hercegovini osnivane, organizirane i povezivane prema tipologiji franjevačkoga pokreta, ali i teritorijalnom načelu koje se prilagođivalo upravnim prilikama i društvenim okolnostima. Leksikon zahvaća cjelinu naslijeđa franjevačke kulture izražene u reprezentativnim redovničkim biografijama percipiranu na dva načina, iz općega kulturnog pogleda na to naslijeđe u cjelini, ali i iz načina na koji svaka pojedina suvremena franjevačka zajednica pamti vlastito naslijeđe i baštinu na kojoj ono počiva. Kriteriji uvrštavanja i obrade jedinstveni su i ujednačeni, pa ipak priroda redovništva kao pripadnosti neposrednoj zajednici, njezinu vremenu i praksi, neizravno se očituje u ovako koncipiranoj cjelini, kao što su i inače opći biografski pregledi kojega drugog srodnoga gradiva kompozitni. Zastupljene su osobe istaknute u društvenom i javnom životu – pisci i pjesnici, teolozi i filozofi, prosvjetni, pastoralni i karitativni djelatnici, umjetnici – te osobe sveta života i crkveni upravnici. Tijekom svih osam stoljeća svojega djelovanja hrvatski su franjevci i franjevke i doma i u svijetu znali trpjeti, pa i mučeništvom svjedočiti svoju predanost vrijednostima kojima su se zavjetovali. Takvi su primjeri važni u unutrašnjem razumijevanju zajednica utemeljenih u vjeri, a ovdje su razmjerni recepciji franjevačkoga pokreta u nas i uopće. Primijenjeno je dakako leksikografsko načelo koncentracije a ne eliminacije pa Leksikon sadrži i biografije istaknutih osoba oko čijega djelovanja ili shvaćanja toga djelovanja postoji kontroverzija.

Osamstota obljetnica franjevačkoga pokreta nije dostatan ni temeljni razlog nastanka ovoga leksikona. Ponajprije se želi pomoći istraživačima hrvatske kulturne i crkvene prošlosti – njima je, naime, teško, ponekad i nemoguće doći do osnovnih biografskih podataka pripadnika franjevačkih redova, jer su još uvijek najvećim dijelom skriveni u samostanskim arhivima, nekrolozima, shematizmima i publikacijama namijenjenim užoj, crkvenoj zajednici. Za većinu umrlih franjevaca podaci su uglavnom oskudni i redovito rasuti na više mjesta. Zbog toga je zacijelo svaki istraživač franjevačke prošlosti poželio priručnik u kojem bi mogao naći provjerene podatke i uputnice na literaturu.

To je i u prošlosti navelo neke pisce da na jednome mjestu sakupe biografske podatke. Tako je franjevac Sigismondo iz Venecije (1777–1847) sastavio djelo *Biografia serafica degli uomini illustri che fiorirono nel francescano istituto per santita, dottrina e dignita fino a'nostri giorni* (Venezia 1846). U to je djelo uvrstio i neke hrvatske franjevice. U djelima C. Wurzbacha *Oesterreichisches Lexicon des Kaisertums Oesterreich* i *Oesterreichisches biographisches Lexicon* obrađene su biografije više hrvatskih franjevaca. Hrvatski su se franjevci također okušali u takvu radu. Dubrovački franjevac Benvenuto Rode (1862–1935) prikupio je važne podatke o franjevcima u južnoj Dalmaciji u *Necrologium Fratrum Minorum de Observantia Provinciae S. P. Francisci Ragusii* (Ad Claras Aquas 1917). Istodobno je Petar Bačić (1847–1921) prikupljao podatke o franjevcima središnje Dalmacije za svoj *Nekrolog* na hrvatskom jeziku, ali je on objavljen tek u naše doba, u digitalnom obliku. Julijan Jelenić započeo je objavljivati životopise bosanskih franjevaca pisaca pod naslovom *Bio-bibliografija franjevaca Bosne Srebreničke* (Zagreb 1925), ali je djelo ostalo nedovršeno. Sličnih je nastojanja bilo i prije. Josip Jakošić (1738–1804) priredio je spis *Scriptores Interamniae vel Pannoniae Saviae, nunc Slavoniae dictae* (1795). M. Šrepele ga je objavio u Građi za povijest književnosti hrvatske, JAZU, 2 (1899), 116–153; preveo ga je i tiskao S. Sršan pod naslovom *Slavonski pisci (1795–1830)*. Revija, 28 (1988), br. 1, 59–87. Jakošićev spis dijelom je upotunio Benvenuto Orlić (1758–1829) u spisu *Scriptores ex Ordine Sancti Patris Francisci Provinciae Bosnae Argentinae in Croatia connotati* (rukopis se čuva u franjevačkom samostanu u Novom Mestu). Franjevački su povjesničari u svojim djelima o pojedinim provincijama redovito predstavljali franjevice mučenike, one koji su postali biskupi, provincijale, pisce, teologe i filozofe, predvoditelje narodnih seoba, profesore visokih škola. Tako je učinio Ivan Kopijarević Stražemanac (1673–1757) u *Paraphrastica et topographica expositio totius almae Provinciae Bosnae Argentinae* (Veliciae 1730). I taj je spis tek nedavno preveo S. Sršan pod naslovom *Povijest Franjevačke provincije Bosne Srebrene*

(Zagreb 1993). Slično su učinili, ali s više podataka, Emerik Pavić (1716–1780) u *Ramus viridantis olivae... seu ... descriptio Provinciae Bosnae Argentinae* (Budae 1766) i Filip Lastrić (1700–1783) u *Epitome vetustatum provinciae bosnensis, seu Brevissimum compendium historico-chronologicum de antiquitate, variis suis vicissitudinibus, et consistentia usque ad haec tempora inclusive...* (Venetiis... 1765, 1776²). Djelo je prevedeno i tiskano u Sarajevu 1977. pod naslovom *Pregled starina bosanske provincije*. Njih je slijedio Grga Čevapović (1786–1830) djelom *Synoptico-memorialis catalogus... provinciae s. Ioannis a Capistrano* (Budae 1823), a u Dalmaciji su istim putem išli Sebastijan Dolci Slade (1669–1777) djelom *Monumenta historica Provinciae Rhacusinae Ordinis Minorum S. P. N. Francisci* (Neapoli 1746) i Ivan Evandelist Kuzmić djelom *Cenni storici sui Minori Osservanti di Ragusa raccolti dal P. Giovanni Evangelista Cusmich dell'Ordine stesso* (Trieste 1864). Prvi pokušaj franjevačkoga biografskog leksikona za XIX. i XX. st. na hrvatskom jeziku objavljen je pod naslovom *Svijetli likovi u zborniku Franjo među Hrvatima* (Zagreb 1976, 197–287). Rezultati su bili oskudni, ali je upravo tada sazrela misao da treba objaviti Hrvatski franjevački biografski leksikon.

Poznavatelji franjevačke povijesti uočiti će i nedostatke ovoga leksikona. Mnogi zaslužni franjevci i franjevke nisu u njem našli mjesto jer još uvijek nije prikupljeno dovoljno relevantnih podataka o njima. Neke osobe nisu prikazane na odgovarajući način, poneke su biografije u svom zbiru podataka slične hagiografijama. No kako je protjecalo vrijeme od prve zamisli do ostvarenja, činilo se bolje objaviti ono što se u ovom trenutku moglo. Leksikon ipak pruža neprocjenjiv prinos poznavanju kronotaksi biskupa u hrvatskim biskupijama, a potiče i na daljnji studij srednjovjekovnoga biskupijskog ustrojstva Crkve u Hrvata. Povijest hrvatskoga latinizma, književnosti, a osobito teologije i filozofije u Leksikonu će naći velik izazov. Otkriva se da teološka i filozofska djela u rukopisu po broju pretežu istovrsnu znanstvenu produkciju ostalih hrvatskih teologa i filozofa u dugom razdoblju skolastike i neoskolastike, a jasno potvrđuju pluralnost filozofske i teološke misli u Hrvata jer pripadaju tzv. skotističkoj skolastičkoj školi, dok su ostali filozofski teološki pisci podržavali tomističku skolastičku misao. Prilog hrvatskoj književnosti, gramatici i filologiji još uvijek traži cjelovito vrednovanje, a u tome pomaže ovaj leksikon. To isto vrijedi i za povijest hrvatske glazbe i likovne umjetnosti, ali i poznavanje ustroja prosvjetnog i socijalnoga djelovanja u nas. U hrvatskoj pak franjevačkoj historiografiji Leksikon je presudan odmak od mnogih dosadašnjih povijesnih prikaza pojedinih provincija i monografija samostana koji su osjetljivo manjkavi u predstavljanju osoba koje su sudionici zbivanja, jer su usredotočeni na povijest samih ustanova i zbivanja. No prinos Leksikona među drugim biografskim izdanjima u suvremenoj hrvatskoj kulturi valja tek provjeriti, s opravdanim očekivanjem da će stručnjaci i javnost, napose kulturna i crkvena, naći u njem korisno pomagalo.

Ivan Sesar
Vlaho Bogišić